

UPOR PROTI RAZUMU

B. B O R K O

I

Znana je stara pravljica o pomorščakih, ki so si po dolgem boju z vihnim morjem zaželeli kopnega. Nenadno so odkrili sredi valov majhen, miren otok. Komaj so si bili na tem koščku suhega sveta napravili ležišče, se otok zgane in jame plavati. Izginila je varljiva iluzija: ni bilo kopnega, bilo je telo ogromnega kita.

Podobno prevaro doživlja del evropskega človeštva prav v naših dneh. Zbogom, lepa iluzija: tudi nam se kopno izpreminja v plavajoč nestvor. Kje naj se odpočijemo, če se nismo mogli na otoku, ki je sredi nemirnih valov tolikanj mikavno kazal svoje pokojno zavetje in svojo trdnost, kakor da ne bi sodil v svet, kjer „vse teče“? Temu otoku smo dali že nekam obrabljeno ime *Demokracija*: pojem je nekako zajel vse, kar si je o svoji bodočnosti predstavljal povprečen povojni Evropec. Na otoku smo najprej postavili oltar na čast samoodločbi narodov, ideji, ki so dosihmal imeli zanjo vladarji in drugi mogočniki sveta samó zaničljiv posmeh, če ne ognja in vislic. Narodi, ki so se poklonili novemu maliku, pa niso mogli zatajiti svoje preteklosti: oskrunili so njegovo svetinjo z nedoslednostjo, ki so jo nekatere manjšine občutile kot kruto krivico. Zaman se je vil dim iz kadilnic pred novim oltarjem. Potem smo zgradili na našem otoku stilno nekoliko zmedeno in marsikje votlo palačo, ki smo jo posvetili duhu sprave in mednarodnega sodelovanja. Imenovali smo jo Društvo narodov. Njegova miselna osnova, ki jo je sestavil Američan Wilson, je polutan dveh neenakih staršev: humanizma in krščanstva, ki sta spočela filozofijo nove humanitete. Razum, povzdignjen z barikad velike meščanske revolucije v duhovnega vladarja prosvetljenega človeštva, razum, ki sta mu Descartes in Spinoza pripravila pot vse do naših dni, razum enciklopedistov in Immanuela Kanta, je postal eden najvažnejših elementov miselne osnove Društva narodov. Pridružile so se mu v ljubkem eklekticismu, s katerim bi bil imel po-

sebnost in veselje Michel de Montaigne, nekatere druge univerzalne miselne sestavine: n. pr. ideja trajnega miru, ideja obvezne arbitraže, ideja splošne razorožitve, ideja enotne ureditve dela po zahtevah zmerne socializma — ideje, ki jih je povojno meščanstvo sprejelo kar brez ugovora.

Skratka: Sredi negotovih valov zgodovine je zapadno človeštvo nenadno odkrilo otok blaženega miru in brezbolestnega razvoja k socialnemu optimu, ki se v nekem delu Evrope ni nikdar videl tako dosegljiv in toli svetel v svoji vabljivi lepoti kakor v letih povojnega prevrednotenja. Ne inflacija in ne druge pogubne posledice vojnega gospodarstva ga niso mogle zatemniti. Fantom Nove Evrope, ki je našel v T. G. Masaryku enega najiskrenejših miselnih oblikovalcev, je imel funkcionalno velik pomen: celi narodi, med njimi predvsem tisti, ki so dosihmal stali v senci zgodovinske usode, so se z velikim stvarjalnim vzgonom lotili dela v korist nacionalne in mednarodne obnove.

Zbogom, iluzija! Fantom je razkril svoje pravo obličje, otok se je zganil in je jel plavati. Nismo stali na trdnih tleh, marveč na koži stare, nedoumljive zverine, čije prirodo nekoliko poznamo iz zgodovine in ki se imenuje: človeštvo. Ta pojem človeštva pa je živo nasprotje enako imenovanemu pojmu, ki so ga iznašli misleci, literatje in umetniki in ki je dobil v humanistični filozofiji in v krščanskem univerzalizmu dve sorodni formulaciji.

Namesto sanj o Novi Evropi je stopila brutalna resničnost gospodarskega, političnega in socialnega preloma. Začela se je duševna epidemija, ki jo imenujemo *kriza*. Nihče ne dvomi, da ima ta bolezen svojega povzročitelja v nekem strukturno razkrajajočem procesu, ki — prav kakor rak v človeškem telesu — tem bolj zastruplja organizem, čim bohotneje se je razpasel. Vse današnje krize pa so starejši pojavi, ki koreninijo v razmerah pred veliko vojno in še daleč zadaj. Ko je gospodarska kriza načela funkcionalno najvažnejše staničevje današnjega sistema, so močno zbolele tudi vse druge rane in položaj zapadnega človeštva se je od sile zapletel. Zaman si lomijo glavo nad njim najsposobnejši specialisti. Kaj je gospodarska kriza z gospodarskega vidika? Kaj je s socialnega vidika? Kaj je kriza demokracije politiku in kaj je filozofu kulture? Kaj je kulturna kriza socialnemu ideologu in kaj je samotnemu mislecju? Nikdar se še ni človeštvu tolikanj maščevala specializacija kakor v tem primeru. Zbegan stoji svet pred valovi svoje usode in zaman se trudijo številni specialisti, da bi s svojimi specialnimi merili izmerili silo in usodnost teh valov. Nekaj se dogaja — brez znanosti in proti znanosti, brez zakonov in proti njim, in včerajšnji trdni otoki plavajo danes kakor lupine nad vodo.

V tej nestalnosti in nedoumljivosti naše splošne usode žive še vedno stari miti, ki so jih naši predniki izražali s kaj preprostimi besedami in oblikovali v like bogov po človeški podobi. Danes nimamo več tako preproste fantazije in govorimo o svetovno-zgodovinskih procesih, poteka-
jočih po neki zakonitosti. Le-ta pa je prav tako negotova kakor bitje in
žitje bogov.

II

Če hočemo vsaj nekoliko doumeti nove pojave, ki jih čutimo kot reakcijo na vse, kar je povprečen Evropec smatral po veliki vojni za najprimernejše svojemu civilizacijskemu idealu, se moramo zaustaviti pred enim izmed najvažnejših vrelcev te reakcije. Italijanski fašizem in nemški narodni socializem, ki sta s socialnega vidika izraz obubožanega, deklasiranega meščanstva, skušata dati svetu nov svetovni nazor, ki bodi negacija vzorov in načel 19. stoletja. Ta svetovni nazor naj se po svoji idealistični osnovi razločuje od materialistične filozofije marksizma in tudi od individualističnega racionalizma, ki je nanj prisegalo evropsko meščanstvo 19. stoletja. Fašistična filozofija, ki je nastala iz akcije in ne narobe, zametuje razum kot merilo družbenih vrednot in kot voditelja v množestvenem življenju. Življenje občestev je irracionalno, v njem se izživljajo goni in instinkti, pod njegovo zavestno plastjo teko podtalne struje podzavestnega življenja, ki ga je sodobni človek, zaverovan v intuicijo in v psihoanalitično metodo, smelo povzdignil na najvišje mesto. Nasproti racionalizmu in intelektualizmu stavi torej nov „*bojujoči se idealizem*“ irracionalnost, ki pozna poleg slabotnega razuma dva uspešnejša načina za spoznavanje in obvladanje življenja: instinkt in izkustvo. Iz instinkta potekajo neposredna, stvariteljska dejanja, ki zajemajo predvsem funkcionalno stran življenja in sprožajo nemire, valovanja, razmah, kažejo svet v njegovi sproščenosti in nedovršenosti. Izkustvo pa vodi k empirizaciji, ki naj nadomesti racionalizacijo; ž njo naj človeštvo obvladuje življenje in bolj izrablja njegove motorične sile, kakor jih more izrabljati pusti racionalizem s svojimi šablonskimi metodami. Tako pojmovano življenje ima dionizijski element v Nietzschejevem smislu; njegovo vodilno geslo je — kakor ga je ob neki priliki ponovil B. Mussolini — Nietzschejeva krilatica: „*Lebe gefährlich!*“

Tak nazor, ki pa se šele izgraja in h kateremu utegne zlasti nemški duh prispevati plodove svoje čezmerne naslade z duhovno spekulacijo, ima v kulturni, socialni in politični praksi vse polno posledkov. Antiracionalistična miselnost se v praksi vrača k rabi nezakonitega nasilja; v nji zmaguje, da posnamem Masarykovo primero, Cezarjev duh nad Kristusovim ali sila nad pravico. Iz nje prihajajo novi tokovi imperia-

lizma, ki je vedno spojen z romantičnimi predstavami svetá. Socialna stremljenja tega, za sedaj miselno še dokaj kaotičnega gibanja so prilično nejasna, vendar kažejo v smer državnega socializma in sistema korporativne družbe. Vzpostavlja se hierarhično družbeno načelo z vodji kot najvišjimi, v bistvu neodgovornimi nositelji državne moči. „Contrat social“ ostaja še nadalje v veljavi, a se ne tolmači več v liberalnem duhu 19. stoletja. Individuum, prej izhodišče vsake akcije, je zdaj včlenjen v kolektiv stranke in korporacije ter uživa samo toliko varstva, kolikor koristi skupnosti. Kapital in tehnika prehajata pod nadzorstvo in vodstvo države, ki jo zopet smatrajo docela v Heglovem smislu za najvišjo stvaritev objektivnega duha.

Kakor vsak romantični nazor, ki črpa iz svojstvenosti človeške narave, iz njene nedovršenosti in obdajajočega jo okolja, je tudi fašizem obeležen z izrazitimi nacionalnimi barvami. Njegov nacionalizem leži na vzmeti instinkta, ki je neobčutljiv za vsako kritiko in podvržen v svoji ekspanziji samo zakonu odpora: to je rimski „*sacro egoismo*“, ki prehaja tudi v „*das Volk ohne Raum*“ in ki naj Evropi nadomesti trdne traverze zdravega, v svobodnih narodih zakoreninjenega internacionalizma. Fašistični nacionalizem poprijema zlasti na svoji prvi stopnji odurno podobo šovinizma (n. pr. rasizem v Nemčiji, zanikavanje jugoslovanske manjšine v Italiji). S komunizmom sta mu skupna kult mladosti in energije in antitragičnost. Dalje nekak vitalistični pragmatizem, če bi takó lahko označili stremljenje po uveljavljanju dogmatično postavljenih resnic, ki naj služijo življenju v njegovem polnem razmahu in ki naj izločijo vsa dozdevno nepotrebna iskanja in spekulacije v smislu kritičnega razuma.

Ta bežni in površni pregled ideoloških osnov nastopajoče evropske kulturne in politične reakcije bi bil hudo nepopoln, če ne bi omenili izrazitega protimirovnega zadržanja fašizma. Le-to je sicer naravni posledek prej omenjenih miselnih osnov, predvsem instinktivizma, ki ima le korak do „brutalizma“ in ki se, če ga postavimo na vzmet narodne sebičnosti, nujno izteka v državni imperializem. Ideolog nemškega fašizma Möller van den Bruck proglašá sovraštvo za pozitivno življenjsko načelo in vojno za naravno obliko nacionalnega izživljanja, zato vidi poslanstvo svojega naroda v tem, „da vznemirja svet“. Umljivo je, da novemu gibanju, ki vsaj trenutno obvladuje dve veliki evropski državi, ni prikladna ne stara, že Dantejeva ideja o arbitraži med sprtimi državami, ne ideja trajnega miru, ki jo je najlepše formuliral Kant, in ne ideja sodelovanja v duhu Društva narodov. Če upoštevamo še Rusijo, tedaj spoznamo, da že dovolj pomembni del Evrope ne priznava več brezpogojno in iskreno Društva narodov kot edinega nad-

državnega činitelja za ureditev zapletenih odnosov v Evropi. Tako se Wilsonov sen neizprosno trga; Briandova Panevropa — idealizirana domovina svobodnih narodov in prosvetljenih duhov — se izpreminja v ironično parodijo.

Zakaj „duša“ in „duh“ sta prišla v nasprotje; „*der Geist als Widersacher der Seele*“ (Ludwig Klages) postaja v očeh krvavo obrobene Evrope njen zli duh. Včerajšnji bog se pretvarja v satana.

V tem padcu je tragični mitos sodobnega evropskega človeštva.

III

Nov, oster spor med „duhom“ in „dušo“, intelektom in čuvstvi, med racionalizmom in romantizmom je najznačilnejši pojav sodobne problematike. Paradokсно odmeva v nas misel, da se je v času, ko je materializacija življenjskih vrednot dospela na višek, ko je v ospredju boj za etos v prvotnem smislu, t. j. za osnovne življenjske pogoje in ko je tehnika zavladala nad vsem omikanim človeštvom, dvignil velik val romantizma. Ta dozdevni paradoks pa se takoj zmanjša, če pomislimo, da je v dosednji zgodovini človeštva vsaka enostranska usmerjenost prej ali slej izzvala drugo skrajnost. Vsa leta po svetovni vojni se je zapadno človeštvo duhovno pripravljalo na izpreobrnitev v romantizem kot negacijo puste življenjske resničnosti.

Boj zoper racionalistično miselnost devetnajstega stoletja, zoper njegov materializem in pozitivizem, zoper samovšečnost nasičenega meščana in zoper okoreli historizem se je začel že tedaj, ko je bilo prejšnje stoletje v polnem razmahu. Nietzsche je pričel filozofirati s klavirjem in razbijati malike svojega časa; oznanjeval je nadčloveka in napovedoval osvežitev kulture z rebarbarizacijo, ki ji bo prinesla novih življenjskih sokov. Bergson je zadal racionalizmu najusodnejši filozofski udarec s svojim intuitivizmom, v katerem je mladi rod spoznal nov kulturni princip, ki stavi na mesto pojmovno-vzročne razčlenjenosti in statičnosti znanosti intuitivno doživljanje in življenjsko dinamičnost. V nemškem modroslovju je Georg Simmel podiral ograje puste sistematike in formalne zaključenosti, proglašujoč formo za sovražnika življenja in fluid za njegovo simbolno podobo. Tako so se polagoma omajali še preostali vzori 19. stoletja: filozofija, znanost, umetnost — vse je lezlo v relativizem in odtod v vedno večjo anarhijo, ki je posebno značilna za evropsko duhovno razpoloženost po svetovni vojni. (Razširjenost freudizma, napačno umevana Einsteinova relativiteta, Spenglerjeva filozofija kulture, futurizem in nadrealizem v umetnosti, relativizem J. Ortege y Gasset, val pragmatizma itd.)

Racionalizmu očitajo, da polaga na mesto življenjskih dejstev pojme in kategorije, v katerih vidi višjo realnost; da izpreminja življenje v pusti logični proces in ne more razumeti njegove, od narave mu dane različnosti in pluralitete. Dalje, da s svojo analizo zožuje in suši struge življenjskega toka in uganja z življenjskimi dejstvi nekako to, kar profesor s prepariranimi hrošči, namesto da jih opazuje v njihovem življenju: neposredno in konkretno. Racionalizem so proglasili za pozni, jesenski cvet favstovske kulture. Titanizem, ki ga je 19. stoletje napravilo za surogat božanstva, so jeli na vso moč karikirati in parodirati, opozarjajoč na človekovo onemoglost v primeri z elementarnimi silami.

Novi romantizem, ki ga označuje čuvstvena sproščenost in formalna nedovršenost, je dal evropski literaturi dolgo vrsto novih pojavov in izpodbud, katerim ne bo težko najti nalik v likovni umetnosti in glasbi. Iz sodobnega nemira, groze in tesnobe so začele vznikat nove navidezne gotovosti, ki najbolj karakterizirajo dobo prehoda med izčrpanim 19. stoletjem in idejno še neizoblikovanim 20. stoletjem. Umetnost se je skoraj docela pomaknila z vidne ploskve realnega življenja v podzavestje; razširile so se razne mistične vere in praznoverja, od popularne antroposofije tja do literatske vere v azijatizem (val Tagorejeve poezije, prodiranje okultizma in azijskih verstev, zanimanje za rusko antiracionalistično miselnost, kot pozni odmev tudi čaščenje Gandhija). Novi romantizem je oplodil Prousta, Giraudoux-ja, Cocteauja, Jamesa Joycea, O'Neill, Pirandella in mnoge druge, dokler ni v nemški duševnosti zadel ob odpor, ki se je izoblikoval v zavestno bariero zoper vso romantično destrukcijo. Ta jez je dobil ime „*die neue Sachlichkeit*“; za njim so stali levičarsko usmerjeni pisatelji in ideologi, ki so pripravljali tla za proletarsko kulturo.

V zadnjih petnajstih letih opazamo po vsej, zlasti še po osrednji Evropi, čudno prepletanje racionalizma in romantizma. V času, ko so politiki izgradili racionalistični sistem Društva narodov in ko se je na tleh nekdanjih militarističnih monarhij razbohotila največja demokratska kampanja, se je v duhovnem življenju meščanskih slojev najbolj razmahnila antiracionalistična miselnost z individualistično-anarhičnim romantizmom, tem oboževateljem intuicije in instinktov.

Od novih romantičnih struj, ki so pač zanimive v svoji čisti umetnostni obliki kot pesniške tvorbe ali kot literarni traktati in kritike časa, so dobivali svoje miselno navdihnjenje voditelji in ideologi današnje antidemokratske in antiracionalistične reakcije. Medtem ko so se v duhovnem življenju menjavale struje in ko so najrazličnejši „-izmi“ s svojim varljivim bleskom skrivali stvarnost, zlasti še neizprosno napredujoče znake družbenega razkroja, so se v gospodarstvu, v socialnih strukturah

narodov, v politiki in diplomaciji nadaljevali pogubni, „rakasti“ procesi. Povečali so brezposelnost do višine, kakor je svet še ni poznal. Eksistenca za eksistenco, plast za plastjo se je nemočno vdajala rastočemu valu obubožanja. Sloji, ki so bili nekoč nositelji racionalističnih ideologij, so v veliki meri postali žrtev tega brezumnega, elementarno pretresljivega gospodarskega in družbenega razkroja. Nemški narod, največji narod srednje Evrope, se je lomil v sredini in prehajal v dvoje zaostrenih skrajnosti, ki sta obe sprejemali nezadovoljne pribežnike iz demokracije. Prva skrajnost je bila Tretja internacionala, druga Tretje carstvo.

Thomasa Manna „*Ein Appel an die Vernunft*“ je bil zaman. Vera v razum je tu dosegla svojo minimalno točko. Odločevala je akcija na levico ali na desnico. Danes stoji Nemčija v znaku svastike. Liktorski sveženj, srp s kladivom in svastika so simboli današnje Nove Evrope.

IV

Upor proti razumu še izdaleč ni končan; ni mogoče dogledati končnega posledka tega velikega preloma s tradicijo 18. in 19. stoletja. Ali ne bo „duša“ — ona sproščena čuvstvenost, volja in vitalna sposobnost, ki od slovanske in germanske nedovršenosti buta tudi že ob trdnjave francoskega racionalizma in angleškega, razumsko obvladanega empirizma — nekega dne zopet občutila potrebe „duha“ in njegovega sodelovanja?

Razlike med „dušo“ in „duhom“ se zde praktičnemu človeku nebitvene in malo važne, na vrhuncih duhovnega življenja, kjer se nenehno vrše boji za vsebino zgodovine in za napredek človeške misli, pa dobivajo včasih vprav usoden pomen. Ni vseeno, na katero načelo postaviš svoj življenjski smisel in s kakšnega vidika skušaš dogledati mesto in „poslanstvo“ svojega naroda, razreda ali človeštva v zgodovinskem procesu. Odvadili smo se, da gledamo na ta proces kot na neko mehanično dogajanje, pri katerem sodelujejo in odločujejo slepe prvinke sile.

Nihče ne zanikuje, da je intelekt samo eden izmed človekovih organov. Ni mogoče podcenjevati pomena instinktov in podzavestja za življenje človeka in njegovih občestev. Prav tako napačno pa bi bilo, če bi instinkte in podzavestne sile precenjevali in jim določali mistično vlogo v vidnem in nevidnem poteku sodobnosti. Razum je res samo eden izmed instrumentov, ki igrajo v orkestru človekovega življenja — in občestva so do neke mere povečana podoba posameznika. Dobro vemo, da ta, sicer važni instrument ni vedno dovolj močan in ne dovolj po-

poln. Umljivo je tedaj, da ima tudi racionalizem kot oblika intelektualnega gledanja na svet razne slabosti in nepopolnosti. Že med Descartes-Spinozovim pojmovanjem *ratia* in n. pr. poznejšim Kantovim obstoje razlike; različnost pojmovanja in metod se tem bolj veča, čim večje postaja področje, kamor se razteza racionalizem. Ni še dolgo, kar so mu bila zaprta taka področja, kot je religiozno, pa področje državnega prava itd. Racionalizem je zadela podobna usoda kakor demokracijo v liberalno pojmovanem gospodarstvu: za napačno tolmačenje in napačno prakso odgovarja ideja, ne pa tisti, ki so jo zlorabili. Toda vse kaj drugega je racionalizem v idejnem svetu, pri reševanju socialnih, političnih in kulturnih vprašanj, kakor racionalizem v gospodarstvu in tehniki, zlasti še v pusti obliki racionalizacije, ki je samo zadnja in končna zmaga strojstva nad svobodnim človekom.

Racionalizem je treba predvsem sprejeti kot metodo, neprestano in povsod uporabno metodo obvladovanja in prilagoditve življenjskih činiteljev nekemu določenemu, preudarnemu smotru. Nemara je ta metoda res manj gibčna in počasnejša od gonske akcije, vendar je mnogo zanesljivejša in celó v duhovnem smislu gospodarnejša. Umljiv je odpor zoper umstvenost v umetnosti, kjer je razum samo formalni pomočnik stvarjajoče duševnosti in je sam kaj preprost duhovni stvarjalec. Ne more pa ga pogrešati človeško življenje na svojem širokem terišču, ne osebno in ne družbeno. Razum je sostvaritelj največjih in najkoristnejših vrednot, ki si jih je pridobil človek v svoji življenjski borbi; samo v njegovi luči je postal človekov korak po zemlji zanesljiv in odločen, samo ž njim je človek prodrl v tajne stvarstva in v neskončne daljave vesoljstva. Razum je v človekovem notranjem pluralizmu centralno načelo, os, ki se okoli nje vrti njegovo življenje; najvišje utilitarno sredstvo, ki si ž njim življenje podaljšuje, olepšuje in dviga. Civilizacija, ki ni razumu prisodila vodilnega mesta, mora prej ali slej žrtvovati temine svojega irracionalizma, gonska brezna svojih globin, topli in povzdigujoči svetlobi razuma, ki izenačuje nasprotja in blaži nrave, približujoč jih zrelim, ustaljenim oblikam. Brez prevladujoče razumnosti potekajo samo prva leta otroškega življenja in otroška leta v življenju narodov. Velike amplitude časa med racionalizmom in njemu nasprotnim tečajem so vedno samo znaki nenormalnih razmer, kulturnih in socialnih potresov, ki ne morejo nikdar postati normala. Čeprav nekateri dušeslovci (n. pr. Gustave Le Bon) izključujejo ratio iz zavesti kolektivov, množic, je vendar neovrgljivo dejstvo, da se množica sužnjev, ki so gradili piramide, tudi po svoji duševni strukturi razlikuje od množice, ki v vzgonu petletnega načrta gradi nove tovarne v ruskih stepah ali ki na ulicah zapadnih velemest demonstrira za svoje človeške pravice.

Dejstvo, da se danes dviga nasproti racionalistični zgradbi Društva narodov „idealistični“ val fašizma, ki zanikuje ideale prosvetljenega človeštva in krije pohlep po tujem ozemlju s krilaticami iz Nietzscheja in z Bergsonovo vitalistično filozofijo, je žalostna postavka v bilanci našega časa. Wikingški duh ograja mirne narode in preti zlasti slabim, ki se ne morejo naslanjati na antiracionalistično miselnost, ker utemeljujejo svoj obstoj z naravnim pravom, z razumom in s kulturo. Wikingi so bili premagani z napredkom omike. Kako naj se premaga wikingstvo v sodobni imperialistični obliki?!

*

Francija, „dežela sredine“, je danes največje žarišče racionalistične miselnosti v Evropi. Občudovati je treba narod, ki je sicer dal človeštvu mnogo radikalnih idej, s kolikšnim mirom premaguje skušnjave destruktivnega političnega romantizma in varuje svoja vodilna načela: ubranost, zmernost in dovršenost. Država, ki v času protidemokratske kampanje razširja demokratičnost svojih uredbe, daje prepričevalen primer razumne, a zato nič manj čustvene in človeško tople politične miselnosti. Tako stanje je mogoče samo tam, kjer vroči utripi srca nikdar ne prevpijejo glasov zdravega, kritičnega razuma in kjer je svet instinktov v vseh skupnostnih zadevah podrejen previdni cenzuri razuma kot najzanesljivejšega zgoščevalca kaotičnih čustvenih in čutnih meglin.

CERKOVNIK MARTIN

C I R I L K O S M A Č

V se popoldne je cerkovnik Martin strmел skozi zamreženo okno v sivo nebo. Bil je kakor okamenel in mrzel mir je bil razlit na njem. Molčal je.
Molčal je dolgo.
Molčal je vse do večera.

Ko pa se je zmračilo in je pri Svetem Petru tostran Tibere zapel zvon, ga je spreletelo. Ob prvem zvoku, ki je padel v celico skozi jeklene križe, se je prevalila nanj težka bolečina. Odtrgal se je od vlažne stene, se zamajal, da so težki delovni čevlji zaškripali na cementu, in obstal sredi celice. Za hip je pogledal v okovana hrastova vrata. Bila so zaprta. Glava mu je padla na prsi, kakor bi pričakovala težkega udarca. Zvonovi so zvonili. Čisti zvoki so se prelivali skozi železje, padali na trda tla, se odbijali od sivih sten, oživelili za kratke sekunde, da so potem žalostno usihali pod težkim, mračnim obokom.